

Τεχνητή Νοημοσύνη: Προβληματισμοί

* * *

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ Α.Π.Θ.

ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ

1. Γενικά Εισαγωγικά

Ἡ Τεχνητή Νοημοσύνη ὡς ἓνα μηχανικό κατασκεῦασμα μπορεῖ νά παράγει κρίση, νά ἀναλύει πληροφορίες, νά δρᾷ αὐτόβουλα καί αὐτενεργῶς, νά θέτει στόχους, ἀλλά καί νά παράγει ἀνθρωποφανῶς λόγο, τέχνη καί ἐπιστήμη. Στόν ὀρισμό τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης (TN) ἀνήκει καί ἡ διάκριση μεταξύ τῆς Εἰδικῆς TN (Narrow Artificial Intelligence) καί τῆς Γενικῆς TN (General Artificial Intelligence)¹. Λέγοντας Εἰδική TN ἐννοοῦμε κάθε ἐφαρμογή πού ἐνεργεῖ μιά μόνο ἐργασία (π.χ. ἔξυπνα αὐτοκίνητα πού δέν χρειάζονται ἀνθρώπο ὡς ὀδηγό, χάρτες Google, προτάσεις διασκέδασης στό YouTube κ.ἄ.). Ἡ Γενική TN ἔχει σχέση μέ τό μηχανικό κατασκεῦασμα ὡς ρομποτικό ἀντίγραφο τοῦ ἀνθρώπου ἢ ὡς ψηφιακό του ὀλόγραμμα, πού θά ἔχει ὁμως τή δυνατότητα νά ἐπιτελεῖ ὀποιαδήποτε ἐργασία κάνει ὁ ἀνθρώπος.

Βέβαια, τά ἔργα καί οἱ σκέψεις τῆς TN δέν ἔχουν τήν πνευματικότητα, τήν ἐσωτερικότητα καί τήν συνειδησιακότητα πού ἔχει ὁ ἀνθρώπος ὡς μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο πρόσωπο, ὡς εἰκόνα Θεοῦ, ὡς ἐνιαῖα ψυχοσωματική καί ἐλεύθερη ὑπαρξη. Ὅμως ἡ TN μπορεῖ νά παράγει ἔστω καί μέσῳ τῆς εἰκονικῆς

---

¹ N. Bostrom, *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*, Oxford, Oxford University Press, 2017, σσ. 11-21.

καί τεχνητής πραγματικότητας ύπαρξιά καί κοινωνικά αποτελέσματα καί γεγονότα.

Τά γεγονότα πού παράγει εἶναι σέ θέση νά ἀσκήσουν μεγάλη ἐπιρροή μέ πολλές πολιτικές, οἰκονομικές καί πολιτισμικές προεκτάσεις. Γιά τόν λόγο αὐτό ἐσχάτως ἔχει διατυπωθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι θά πρέπει νά ἀναγνωριστεῖ νομική προσωπικότητα στήν ΤΝ. Ὅπως τονίζει ἡ Καθηγήτρια τῆς Νομικῆς Σχολῆς Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζῆ «*ἡ ὑποστήριξη τῆς ἀποδόσεως τῆς νομικῆς προσωπικότητας στίς μηχανές δέν ἔρχεται ὡς κεραυνός ἐν αἰθρία. Ἦδη πολλές ἐνδείξεις ὑποδηλώνουν ὅτι ἡ διχοτόμηση μεταξύ φυσικῶν καί νομικῶν προσώπων, ἴσως ἤγγικεν ἡ ὥρα νά μετεξελιχθεῖ σέ τριχοτόμηση, μέσῳ τῆς δημιουργίας μιᾶς ψηφιακῆς πραγματικότητας. Τό λογισμικό ἔχει ἐδῶ καί καιρό ξεπεράσει τά ὅρια τῆς πνευματικῆς ιδιοκτησίας, καθὼς δέν εἶναι πλέον... ιδιοκτησία, ἀλλά ἔχει ἀποκτήσει δική του ζωή, ἀσχέτως τοῦ ὅτι ἡ ζωή αὐτή μπορεῖ νά εἶναι διαφορετική, δηλαδή φανταστική ἢ τεχνητή»².*

Ὅπως ἄλλωστε γνωρίζουμε στήν Σαουδική Ἀραβία ἀποδόθηκε ὑπικότητα στή Σοφία, τό ρομπότ τεχνητῆς νοημοσύνης³ μέ τὴν παρατήρηση μάλιστα ὅτι πολλά ἀπὸ τὰ δικαιώματα πού ἀναγνωρίστηκαν στή Σοφία-ρομπότ δέν ἀναγνωρίζονται σέ φυσικά πρόσωπα πού διαμένουν στήν Σαουδική Ἀραβία⁴. Σέ κάθε περίπτωση πάντως, ὅπως τονίζεται, «*ἡ ἀπόδοση νομικῆς προσωπικότητας... θά ἦταν περιττή καί νομικά προβληματική. Καί αὐτό, διότι, ἡ βλάβη πού προκαλοῦν ἀκόμη καί οἱ πλήρως αὐτόνομες τεχνολογίες ἀποδίδεται πρὸς τό παρόν καλύτερα σέ φυσικά πρόσωπα ἢ σέ ὑφιστάμενες κατηγορίες νομικῶν προσώπων, καί ὅπου αὐτό εἶναι ἐφικτό, ἐπικαιροποιημένοι νόμοι πού ἀπευθύνονται σέ φυσικά πρόσωπα ἀποτελοῦν καλύτερη ἀπάντηση ἀπὸ τή δημιουργία μιᾶς νέας κατηγορίας προσώπων»⁵.*

Σέ ἓνα εὐρύτερο καί γενικότερο ἐπίπεδο ἀνάλυσης περὶ τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας θά πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι στή σύγχρονη ἐποχὴ παρατηρεῖται τό φαινόμενο δυστυχῶς ἀποδυναμώσεως τῶν ἐθνικῶν κρατῶν, ἐφόσον μεγάλες πολυεθνικές ἐταιρεῖες καί πολυεθνικοὶ ὀργανισμοὶ ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχύ ἔναντι αὐτό-

² Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζῆ, *Τεχνητὴ Νοημοσύνη: Ὁ δρόμος πρὸς ἓναν ψηφιακὸ συνταγματισμὸ*, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 2003, σ. 231.

³ D. Gershgorn, "Inside the mechanical brain the world's first robot citizen", *Quartz*, 12/11/17.

⁴ Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζῆ, ὁ.π., 232.

⁵ ὁ.π. 242. ὅπου καί ἀναφορές σέ ἀντίστοιχα κείμενα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς.

μων καί κρατῶν. Αυτό συμβαίνει διότι οί ἑταιρεῖες αὐτές ἐμπορεύονται τὴν ψηφιακὴ Τεχνολογία τῆς Δ΄ Βιομηχανικῆς Ἐπανάστασης διατηρῶντας τὸν ἔλεγχο τῆς Ἀγορᾶς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐγείρεται τὸ ζήτημα ἐνδυνάμωσης τῆς ἐξουσίας τοῦ Κράτους μέσῳ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν, πού ὀδηγοῦν σέ ἕναν ψηφιακὸ συνταγματισμὸ, ἀποτέλεσμα ἑνὸς ψηφιακοῦ ἀνθρωπισμοῦ⁶.

Παρεμβατικές προσπάθειες, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, τελειοποίησης τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καί μετατροπῆς του σέ ὑβριδικὸ μείγμα ἀνθρώπου-μηχανῆς, στὸ πλαίσιο ἑνὸς μετανθρωπιστικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, καταργοῦν τὴν φυσιολογικὴ ζωὴ καί τίς ὑγιεῖς διεκδικήσεις γιὰ μιὰ δικαιοτέρη καί ἐλεύθερη κοινωνία.

Ὁ τεχνολογικὸς αὐτὸς μεσσιανισμὸς ἔχει ὠθήσει σήμερα πολλοὺς φιλοσόφους μέ ξεχωριστὴ τὴν περίπτωσι τοῦ J. Habermas νά μὴν μιλοῦν ἀπλῶς γιὰ περιορισμὸ τῆς τεχνολογίας, ἀλλὰ προκειμένον νά τερατισθῆ ἢ ἀποδόμησι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, γιὰ «ἀναμάγευσιν» τῆς φύσεως καί ἐπανηθικοποίησίν της⁷.

Ἡ παρουσία τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας ἐδῶ εἶναι σωτήρια, γόνιμη καί δημιουργικὴ. Ἀπέναντι στὴν ἐκκοσμικευμένη θρησκεία τοῦ Μετανθρωπισμοῦ πού ἐπιδιώκει τὸν ἀθάνατο ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρωπόθεο, προσφέρει τὴν ἐγκανιασθεῖσα ἤδη Θεανθρωποκεντρικὴ πραγματικότητα ἑνὸς ἐπουράνιου καί ὄχι ἐπίγειου Παραδείσου. «Ὅκ ἀνθρωπον ἀποθεωθέντα θέλομεν, ἀλλὰ Θεόν ἐνανθρωπήσαντα»⁸.

2. Κοινωνιολογικὴ καί Φιλοσοφικὴ Θεώρησι

Ἡ ριζοσπαστικὴ «τεχνολατρικὴ» θεωρία πού σκοπεύει δῆθεν νά ἀπελευθερώσει τὴν ἀνθρώπινη φύσιν ἀπὸ τοὺς βιολογικοὺς περιορισμοὺς κινεῖται στὰ ὅρια ἑνὸς προωθημένου βιοπολιτικοῦ προγράμματος. Ἔτσι, καλλιεργεῖται ἢ ψευδαίσθησι ὅτι ἡ τυραννία τοῦ θανάτου καί τῆς γήρανσις δέν θά εἶναι πλέον ἀνεκτὴ, οἱ ἀντιληπτικὲς ἱκανότητες θά ἐπεκταθοῦν, ἡ νοημοσύνη καί ἡ μνήμη

⁶ E. Celeste, *Digital constitutionalism: a new systematic theorization*, σ. 76έ. Θ. Τάσι, *Ψηφιακὸς Ἀνθρωπισμὸς. Εἰκονιστικὸ ὑποκείμενο καί τεχνητὴ Νοημοσύνη*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2020.

⁷ J. Habermas, *Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik?*, Suhrkamp, Frankfurt 2001, σσ. 37-39.

⁸ Ἰω. Δαμασκηνοῦ, «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθόδοξου Πίστεως», PG 94,988.

θά ένισχυθεί, ή κυριαρχία στίς βιολογικές διαδικασίες δεδομένη καί οί άδυναμίες του άνθρωπίνου είδους θά διορθωθοϋν. Οί προγραμματισμοί αύτοί φτάνουν μέχρι του σημείου «άναδόμησης» του νοϋ μέσω τής μεταφοράς του από τον έγκέφαλό του σε ένα νέο υπόστρωμα νέου σώματος ή στον μηχανισμό ενός ύπερυπολογιστή⁹.

Όπως, όμως, τονίζουν πολλοί έπικριτές καί ιδίως ό διακεκριμένος Μ. Sandel, ή βιοτεχνολογική αύτή επανάσταση μέ τήν εύγονική της διάσταση, μεταβάλλει τήν άνθρώπινη φύση καί άμφισβητεί τόν ήθικό κώδικα του άνθρώπου. Γιά τόν Sandel τό πρόβλημα δέν είναι άπλως ή ροπή προς τή μηχανοκρατία, αλλά ή «ή όρμή για κυριαρχία». Έτσι, όπως τονίζεται, καταργείται ό χαρακτηριστικός χαρακτήρας των άνθρωπίνων ίκανοτήτων καί έπιτευγμάτων, ένφ χάνεται ή ένσυναίσθηση. Όπως θά πει: «Οί ένισχυτικές Τεχνολογίες στην έποχή τής Παγκοσμιοποίησης δέν επιδιώκουν άπλά τήν άποκατάσταση τής υγείας του άνθρώπου ή τήν πρόληψη τής εκδήλωσης άσθενειών, αλλά τόν “έπανασχεδιασμό” του σώματος καί του νοϋ του, πού καταλήγουν σε ένα είδος ύπερδράσης, μιά προμηθεϊκή φιλοδοξία άνακατασκευής τής φύσης, συμπεριλαμβανομένης καί τής άνθρώπινης φύσης, προκειμένου νά έξυπηρετηθοϋν οί σκοποί καί νά ικανοποιηθοϋν οί έπιθυμίες»¹⁰.

Στό ίδιο μήκος κύματος ό Γερμανός άγνωστικιστής κατά τά άλλα φιλόσοφος J. Habermas θά ύποστηρίξει ότι μέ τίς διαδικασίες αυτές κλονίζεται ή ήθική συνείδηση των άνθρώπων, καί γενετικά χειραγωγείται καί έξοργιστοποιείται τό άνθρώπινο όν, τό όποιο χάνει τήν ήθική έλευθερία του καί ίσοτιμία του έντός μιάς κοινότητας έλεύθερων καί ίσων ατόμων¹¹.

Ό γνωστός πολιτικός φιλόσοφος Fr. Fukuyama θά άντιπαχθεί καί αύτός μέ τί σειρά του στίς σύγχρονες ένισχυτικές Βιομετρικές Τεχνολογίες, έπισημαίνοντας τόν κίνδυνο τής μετά-άνθρώπινης μεταβολής (πού όδηγει θά λέγαμε στην μετέπειτα κατάργηση του άνθρώπου από τά έξελιγμένα ρομποτικά άντίγραφα ή ψηφιακά όλογραμματα του άνθρώπου – Σημείωση δική μας). Γιά τόν Fukuyama

⁹ Κ. Κωτσιόπουλου, *Παγκοσμιοποίηση. Κατασκευή καί πραγματικότητα*, έκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2020, σ. 178. J.J. Goffi, «Διανθρωπιστές καί Βιοσυντηρητικοί», στό Σ. Δελιβογιατζή – Έλ. Καλοκαιρινού (Έπιστημ. Έπιμέλεια), *Εισαγωγή στή Βιοηθική*, έκδ. Σύγχρονη παιδεία, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 213.

¹⁰ Μ. Sandel, *Ενάντια στην τελειότητα. Η ήθική στην έποχή τής Γενετικής Μηχανικής*, έκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011, σ. 45.

¹¹ J. Habermas, *Τό μέλλον τής Άνθρώπινης Φύσης: Πρός μιά έλευθερη εύγονική: Καί πίστη καί γνώση*, έκδ. Scripta, Αθήνα 2004, σ. 87.

μα τίθενται και ζητήματα αποδυνάμωσης και κατάργησης της Δημοκρατίας, εφόσον ο βιονικός αυτός άνθρωπος –ένα βήμα θά λέγαμε πριν το ρομποτικό του αντίγραφο– ως «συνειδησιακό υβριδικό όν» θά έχει υπερ-πληροφοριακή ικανότητα, θά είναι υπερ-ευφρές info-άτομο και θά μπορεί νά εισέρχεται στο εικονικό μετά-σύμπαν¹².

Οί εξελίξεις αυτές απασχόλησαν τίν Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ή όποια, έπειτα από διαβούλευση στην όποια συμμετείχαν ευρωβουλευτές και θρησκευτικοί εκπρόσωποι, κατέληξε σέ έναν Κώδικα Ήθικης Δεοντολογίας γιά μιά αξιόπιστη Τεχνητή Νοημοσύνη. Τό κείμενο του κώδικα αυτού αναφέρεται στις κοινωνικές επιπτώσεις τής ΤΝ καθώς και στην αρχή προστασίας τής «κοινωνικής και περιβαλλοντικής Ευημερίας» πού όφείλουν νά υπηρετούν τά συστήματα τής ΤΝ και ρομποτικής. Τονίζεται συγκεκριμένα: «Η μόνιμη και διαρκής έκθεση σέ συστήματα Τεχνητής Νοημοσύνης γιά τίν έξυπνότερη κοινωνικών αναγκών και σέ όλες τές περιοχές τής καθημερινής ζωής μας (Εκπαίδευση, εργασία, φροντίδα, διασκέδαση) ένδέχεται νά αλλάξει τίν αντίληψη πού έχουμε γιά τές κοινωνικές υπηρεσίες ή νά έχει επιπτώσεις στις κοινωνικές μας σχέσεις και τούς δεσμούς μας. Τά συστήματα Τεχνητής Νοημοσύνης μπορούν νά ενισχύουν τές κοινωνικές μας δεξιότητες, μπορούν όμως επίσης νά συμβάλλουν στην υποβάθμιση τους. Κάτι τέτοιο θά μπορούσε νά έχει αρνητικές συνέπειες γιά τίν φυσική και διανοητική ευεξία των ανθρώπων. Γι αυτόν τόν λόγο πρέπει νά παρακολουθείται στενά και νά λαμβάνεται σοβαρά υπόψη ό κοινωνικός αντίκτυπος αυτών των συστημάτων¹³.

Τό Γραφείο Αντιπροσωπείας τής Έκκλησίας τής Ελλάδος ζήτησε τίν ένσωμάτωση τής «κοινωνικής αρχής » στό τελικό κείμενο τής ΕΕ, πρόταση πού έγινε αποδεκτή. Από τίν Επιτροπή αυτή τής Έκκλησίας ζητήθηκε επιπλέον «*ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών εντός τής ΕΕ, ώστε νά παρεμποδίζεται ή ανθρωπομορφική προσομοίωση των συστημάτων Τεχνητής Νοημοσύνης σέ βαθμό πού νά καθίσταται δυσχερής ή διάκριση ή και νά έμπεδώνεται κοινωνική πεποίθηση γιά τίν ισοτιμία ανθρώπου και μηχανής*»¹⁴.

Είναι αλήθεια τό γεγονός ότι ό διάσημος St. Hawking τό 2015 είχε συνυπογράψει μέ άλλους ειδικούς επιστήμονες ανοικτή επιστολή, ή όποια μιλούσε γιά τούς κινδύνους τής «προσωποποίησης» τής Τεχνητής Νοημοσύνης και καλούσε

¹² Ο.π.

¹³ Romfea.gr 10/4/19

¹⁴ Romfea.gr 4/2/19

τὴν διεθνή ἐπιστημονική κοινότητα γιὰ ἔρευνα σχετικὰ μέ τίς ἐπικίνδυνες κοινωνικές ἐπιπτώσεις τῆς νέας Τεχνολογίας. Ἄλλωστε, πολλές φορές ὁ ἴδιος εἶχε προειδοποιήσει ὅτι ἡ ΤΝ θά μπορούσε νά ἀποδειχθεῖ καταστροφική γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα¹⁵.

Ἡ ὅλη συζήτηση φέρνει στὴν μνήμη μας παλαιές ἀναφορές τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Χαΐντεγκερ, ὁ ὁποῖος τόνιζε ὅτι στὰ «ἐνδόμυχα» τοῦ ἀνθρώπου, ἀναπτύσσεται ἡ μεγάλη αὐταπάτη τῆς ἀποθέωσης τοῦ μέσῳ τῆς τεχνολογίας. Ὅπως ὑπογράμμισε, ἡ αἴσθηση κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου στὴν φύση θέτει σέ κίνδυνο τὴν ἴδια τὴ φύση καὶ τὴ ζωή¹⁶.

Ἡ τεχνολογία στὶς νέες της διαστάσεις, ὅπως λέει, μεταμορφώνει τὴ φύση σέ «ἀπόθεμα» τοῦ ἀνθρώπου σέ σημεῖο, ὥστε ἀκόμα κι ἂν τὴν καταστρέφουμε λόγω τῆς ὑπερεκμετάλλευσής της, νά ἔχουμε τὴν ψευδαίσθηση ὅτι μπορούμε μέσῳ τῆς Τεχνολογίας νά τὴν ἀναπλάσουμε ἢ –σήμερα θά προσθέταμε– νά τὴν ἀντικαταστήσουμε.

Ὅπως εὐστοχα ὑποστηρίζεται, οἱ ἄνθρωποι σήμερα λειτουργοῦν ὡς «νέοι ἀλχημιστές», ἐφόσον πιστεύουν ὅτι στὶς ἐπόμενες δεκαετίες στὰ ἐργαστήρια τῆς βιοτεχνολογίας θά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀντιμετώπιση τῆς φυσικῆς φθορᾶς καὶ ἡ ὑπεραιωνόβια ἐπιμήκυνση τῆς ζωῆς¹⁷. Μερικοὶ βέβαια ὑποστηρίζουν καὶ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἐπίγειας Ἀθανασίας. Ὁ Διευθυντὴς ΤΝ τῆς Google Ρεῖ Κούρτσβαϊλ ἴδρυσε τὴν ἐταιρεία Calico, στόχος τῆς ὁποίας εἶναι νά «λύσει» τὸν θάνατο¹⁸.

3. Τεχνητὴ Νοημοσύνη καὶ Θρησκεία

Στόν «θαυμαστό» καὶ ἐπικίνδυνο κόσμο τῆς ΤΝ ἀναπτύσσονται συνεχῶς «Ἐκκλησίες» πού λατρεύουν ὡς ὑψιστὴ θεότητα τὴν Τεχνολογία καὶ εἰδικὰ τὴν ΤΝ. Μέσῳ τῶν ομάδων αὐτῶν καλλιιεργεῖται ἡ ἐλπίδα ὅτι θά συνεχίσει νά ὑπάρχει ἡ ἐπίγεια ζωή μετὰ θάνατον, ὄχι σέ ἀνθρώπινο σῶμα ἀλλὰ σέ «ρομπωτικό σῶμα». Τό ρομπωτικό αὐτό σῶμα θά ἔχει συνείδηση καὶ ὅλα τὰ χαρακτη-

¹⁵ Σπ. Βουγιουκλάκη, «Τεχνητὴ Νοημοσύνη καὶ Ὁρθόδοξη προσέγγιση τῆς ἔννοιας τοῦ προσώπου», *Θεολογία* 2,95 (2024) 239, ὅπου καὶ ὁ ἰστότοπος τῆς ὁμιλίας τοῦ St. Hawking.

¹⁶ M. Heidegger, *Country path conversations*, Indiana University Press 2016, σ. 50.

¹⁷ Γ. Χατζηβασιλείου, *Φιλοσοφία τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης*. Ἔνα ταξίδι στό μέλλον, ἐκδ. Διόπτρα, Ἀθήνα 2013, σ. 121.

¹⁸ Ὁ.π., ὅπου καὶ ἠλεκτρονικὴ πηγή.

ριστικά και της ικανότητας του τεθνεώτος, αφού θά έχουν μεταφορτωθεί στο νέο σώμα μέσω της TN (άβαταρ). Ως εκ τούτου δεν υπάρχει η αναγκαιότητα της παραδοσιακής θρησκευτικής πίστης για τήν μεταθανάτιο ζωή.

Πράγματι, μέσω των θρησκευτικο-τεχνολογικών αυτών κινήματων επιχειρείται να παρουσιαστεί ως σωτήρια και ασφαλής οδός μία εναλλακτική βιοματική θρησκευτική εμπειρία. Η εναλλακτική αυτή οδός θά στηρίζεται στην ψηφιακή και εικονική πραγματικότητα του metaverse. Ως εκ τούτου, εισάγεται η πρακτική της θρησκευτικής ψηφιακής λατρείας και του ψηφιακού ή και ρομποτικού θρησκευτικού λειτουργού. Τέτοιοι άψυχοι ρομποτικοί ιερείς υπάρχουν στις βουδιστικές τελετουργίες, στις ινδουϊστικές τελετουργίες με ρομποτικό βραχίονα, αλλά και chatbot-πάστορας στην προτεσταντική λειτουργία. Χαρακτηριστικό επίσης είναι και τό παράδειγμα της Άγγλικανικής Έκκλησίας, όπου μέσω ηλεκτρονικών τόπων, όπως τό «Σωτηρία 24/24», ο πιστός προσεύχεται και εξομολογείται με τό πάτημα ενός κουμπιού, τοποθετώντας παράλληλα τό όνομά του.

Κοινωνιολογικά, θά μπορούσαμε να περιγράψουμε τήν κατάσταση αυτή ως μεταμοντέρνα-άποδομπτική. Οί μεταθρησκείες της TN φιλοδοξούν, άλλωστε, να αντικαταστήσουν τίς παραδοσιακές θρησκείες. Χαρακτηριστικό έδω τό παράδειγμα της Έκκλησίας-Τούρινγκ (Turing Church), ή όποία δημιουργήθηκε από τόν Giulio Prisco τό 2021. Η Έκκλησία αυτή συνδυάζει τήν πίστη με τήν Έπιστήμη, με τήν διαφορά ότι ή έπιστήμη αποκτά ισότιμη βάση λατρείας με τό θρησκευτικό περιεχόμενο της πίστης.

Άλλο παράδειγμα μετα-θρησκείας είναι τό κίνημα της «Terasem faith» με ιδρύτρια τήν Martine Rothblatt. Βασικές αρχές της είναι ότι ό θεός είναι τεχνολογικός και ό θάνατος προαιρετικός. Ο άνθρωπος θά συνεχίσει να ζει μετά θάνατον σέ τεχνολογικό επίπεδο. Αυτό μπορεί να συμβεί όότι ή όργάνωση αυτή άποθηκεύει τά αρχεία της συνείδησης του κάθε ανθρώπου και τά μεταφορτώνει στο αντίγραφο του, πού μπορεί να είναι ψηφιακό όλόγραμμα ή ρομποτικό αντίγραφο¹⁹.

Η Terasem ύποστηρίζει ότι πρέπει να ξεπεράσουμε τίς καθιερωμένες θρησκευτικές ταυτότητες. Δεν υπάρχει νόημα να είναι κανείς Χριστιανός, Έβραϊός ή Μουσουλμάνος. Τώρα πλέον ή «Διαθρησκεία» ή «Transreligion» της Terasem προωθεί την «Πανθρησκεία» και τήν όμογενοποίηση των θρησκευτικών δια-

---

¹⁹ Βλ. Ιστοσελίδα της Terasem faith, <https://terasemfaith.net>. Άνάκτηση στις 25/10/2023.

φορῶν. Ὅπως τονίζει ἐν προκειμένῳ ὁ J. Roy, ἡ νέα «Ὑπερθρησκεία» τῆς ΤΝ πού προωθεῖ τό κίνημα αὐτό, εἶναι σέ θέση νά συνδέει τήν ἀνεπτυγμένη ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης καί τῆς Τεχνολογίας μέ τήν παραδοσιακή θέση πού κατέχουν οἱ κυρίαρχες Θρησκείες, μέ τή διαφορά ὅτι οἱ δογματικές θέσεις πίστεως τῶν Θρησκείων αὐτῶν καθίστανται δυνατές μόνο μέσῳ τῆς ἐπιστήμης καί Τεχνολογίας²⁰.

Γιά νά μὴν ὑπάρχει καμία ἀμφιβολία γιά τίς συνέπειες τῶν ἀπόψεων αὐτῶν, ἀρκεῖ νά ἀναφέρουμε τόν Anthony Levandowski, ὁ ὁποῖος ἰδρύοντας τό 2015 τήν Ἐκκλησία Τεχνητῆς Νοημοσύνης ἔκανε λόγο γιά «*ὑλοποίηση μᾶς Θεότητας βασιμμένης στήν ΤΝ καί μέσῳ τῆς ἰκανότητας καί τῆς λατρείας τῆς Θεότητας νά συμβάλλει στή βελτίωση τῆς κοινωνίας*»²¹. Ὅπως ὑποστηρίζει, ὁ «Θεός» τῆς ΤΝ μέσῳ τῆς ὑπερ-νοημοσύνης πού διαθέτει θά βλέπει καί θά ἐλέγχει τά πάντα, καί, ἐπειδή μπορεῖ νά γνωρίζει περισσότερο ἀπό ὅ,τι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, συνδυαστικά θά εἶναι σέ θέση καί νά ὀδηγεῖ στήν πρόοδο τῆς Ἀνθρωπότητας. Οἱ ἄνθρωποι δέν θά χρειάζονται πλέον τήν παραδοσιακή θρησκευτική πίστη στό Θεό, διότι μέσῳ τῆς ΤΝ θά ἀναπτύσσεται μιά νέα μορφή συλλογικῆς συνείδησης πού ἐκπληρώνει τόν ρόλο τῆς Θρησκείας.

4. Συμπεράσματα

Οἱ οὐτοπικές αὐτές θεωρήσεις περὶ δημιουργίας «τέλειων» ἀνθρώπων στό πλαίσιο ἑνός ἐκκοσμικευμένου Ἐπίγειου Παραδείσου ξεκινοῦν ἀπό πολύ πάλαι. Ἀπηχοῦν τό ὄραμα ἑνός χαμένου Παραδείσου, ὁ ὁποῖος θά πρέπει νά ἐπανακτηθεῖ. Στήν προσπάθεια αὐτή ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Τεχνολογία καί ὁ φιλοσοφικός ὀρθολογισμός ἀποκτοῦν θρησκευτική διάσταση, λαμβάνοντας τόν ρόλο τοῦ θρησκευτικοῦ ὑποκατάστατου.

Δημιουργεῖται, ἔτσι, ἡ ψευδαίσθηση τῆς «ἀναβαθμισμένης» ἀνθρωπότητας τῶν «τέλειων» καί «ἐκλεκτῶν», πού δύνανται νά ἡγοῦνται καί νά κατευθύνουν

---

²⁰ Ἀρχ. Ἀρίσταρχου Γκρέκα, *Τεχνητή Νοημοσύνη καί Ἄνθρωπος. Ὁρθόδοξη Θεολογική προσέγγιση*, ἐκδ. Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2022, σ. 117.

²¹ *Ὁ.π.*, σ. 118.

τούς μή έκλεκτους. Διά του τρόπου αυτού, θεσμοποιείται ή Ουτοπία των Προσδοκίων, μέ αποτέλεσμα τί δημιουργία μιάς κακής μεταφυσικής, μέ έγκοσμιοκρατικές καί χιλιαστικές τάσεις, πού καταλίγει στόν όλοκληρωτισμό, τίν απόγνωση καί τό άδιέξοδο.

Χριστιανικές χιλιαστικές ιδέες ύπῆρξαν από τίν έποχή του άρχέγονου Χριστιανισμού. Αυτές άποτελοῦσαν δημιούργημα έπιρροής τῆς Ιουδαϊκής άποκαλυπτικής πραγματείας, ή όποία συνδεόταν μέ τίν ανάπτυξη του μεταγενέστερου Ιουδαϊκού μεσσιανισμού. Έπρόκειτο δηλαδή γιά τό Ιουδαϊκό όραμα τῆς έλεύσεως του Μεσσία, πού καλλιεργοῦσε τίν έντονη προσδοκία θεοκρατικής έγκαθίδρυσης στή γῆ χιλιετούς Ιουδαϊκής Βασιλείας, στήν όποία θά ύποτάσσονταν θεολογικά καί κοινωνικοπολιτικά όλοι οί λαοί τῆς γῆς²².

Παραδείγματα Έπαναστατικού Χιλιασμού καί οὔτοπισμού έχουμε πολλά στόν Μεσαίωνα, μέ χαρακτηριστικότερο γιά τίν περίπτωση πού αναλύσαμε, τό παράδειγμα του Fr. Bacon (1561-1626), ό όποιος στό έργο του «Νέα Άτλαντίδα» περιγράφει τί ζωή ενός Χριστιανικού λαού, ό όποιος στηρίζεται στήν Τεχνολογική ανάπτυξη καί στίς ύπερφυσικές δυνάμεις. Έπιδιώκεται ή παράταση τῆς ανθρώπινης ζωῆς, ένῶ χρησιμοποιούνται καί τά έπιστημονικά τεχνολογικά έπιτεύγματα γιά τίν ευγονική βελτίωση του ανθρώπινου είδους. Ό Fr. Bacon εισηγείται έναν Τεχνοκρατικό θετικισμό τῆς Πολιτείας καί τοποθετεί τίν Έπιστήμη ως ύποκατάστατο τῆς θρησκευτικής πίστης. Έδῶ, πλέον, ό έπιστημονικός οὔτοπικός θετικισμός παρουσιάζεται ως κυρίαρχος έναντι τῆς πολιτικής ήθικῆς καί τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ζωῆς²³. Οί θεωρήσεις αυτές καταλίγουν στήν σύγχρονη δημιουργία «Θρησκείας Έπερανθρωπιστῶν», πού έπιδεικνύουν τίν «Άθανασία» του «τέλειου» μετανθρωπιστικού όπως καί του ρομποτικού ή ψηφιακού άντιγράφου του Άνθρώπου διά τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης²⁴.

²² Περισσότερα βλ. Κ. Κωτσιόπουλου, *Θρησκεία καί πολιτική*, Θεσσαλονίκη 2015, έκδ. Μυθόνοια, σ. 131, όπου καί βιβλιογραφία.

²³ Κ. Κωτσιόπουλου, ό.π., σ. 146. F. Bacon, *Νέα Άτλαντίδα*, (μτφρ. Νούτσου), Άθήνα σ. 54.

²⁴ Περισσότερα Θ. Τάσι, «Υποσχέσεις Άθανασίας. Όψεις ύπερανθρωπισμού καί τεχνικού μετανθρωπισμού», *Θεολογία*, 1,92 (2021) 109ε. Υπάρχουν καί πολιτικά ενεργοί Έπερανθρωπιστές πού έχουν ίδρύσει κόμματα καί ιδρύματα. Θ. Τάσι, ό.π., σ. 108. Περισσότερα Κ. Κωτσιόπουλου, *Θρησκεία καί Πολιτική*, ό.π., Σέ κάθε περίπτωση πάντως σήμερα γίνεται λόγος γιά τίς ήθικές, Συναγματικές καί πολιτικές παρεμβάσεις προκειμένου νά άντιμετωπιστούν οί νέες προκλήσεις.

Αναβιώνει έτσι ή «Θρησκευία τῆς Ἀνθρωπότητας» τοῦ 18ου καί 19ου αἰῶνα (A. Comte, S. Simon), ἡ ὁποία ἐπιχειροῦσε τὴν κατάργηση τῆς θρησκευτικῆς καί Ἐκκλησιαστικῆς πίστεως μέσῳ τῆς Ἐπιστήμης Τεχνολογίας καί Φιλοσοφίας²⁵.

---

²⁵ Ἦδη ὑπάρχει δημοσιευμένη *Πρόταση κανονισμοῦ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου καί τοῦ Συμβουλίου*, γιά τὴν θέσπιση ἐναρμονισμένων κανόνων σχετικά μέ τὴν Τεχνητὴ Νοημοσύνη (Πράξη γιά τὴν Τεχνητὴ Νοημοσύνη), ὅπως Σύσταση γιά τὴν Δεοντολογία τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης τῆς UNESCO, ὅπου μεταξύ ἄλλων διερευνῶνται ζητήματα ἠθικῆς διακυβέρνησης καί διαχείρισης, ἀνάπτυξης καί διεθνούς συνεργασίας, πολιτικῆς δεδομένων ἐπικοινωνίας καί πληροφόρησης, ἐκπαίδευσης καί ἔρευνας, οἰκονομίας καί ἐργασίας, πολιτισμοῦ καί σύγχρονων ἐπιστημονικῶν ἐξελίξεων. Ὑπάρχει ἡδη βέβαια ὁ Νόμος 4961/2022, πού ρυθμίζει θέματα προκλίσεων πού ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν χρήση συστημάτων Τεχνητῆς Νοημοσύνης, ὅπως τὴ θεσμικὴ ἐνίσχυση τῆς ἀσφάλειας πληροφοριῶν καί τῆς προστασίας προσωπικῶν δεδομένων. Τέλος, μιά ἰδιαίτερη καί πολυσίμαντη διάσταση τῆς ΤΝ πού θά ἀπασχολήσει τὴν ἐξωτερικὴ καί ἀμυντικὴ πολιτικὴ τῶν Κρατῶν, εἶναι ἡ γεωπολιτικὴ. Ἐδῶ, ἀνακύπτει μιά σειρά ἀπὸ νέα ζητήματα, πέρα ἀπὸ τὴν οἰκονομία, ὅπως ἡ ἐθνικὴ ἀσφάλεια, ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ πολέμου μέσῳ τῆς ΤΝ καί ἡ δημιουργία, ὡς ἐκ τούτου, νέων γεωστρατηγικῶν συσχετισμῶν ἰσχύος. Μέ τὰ δεδομένα αὐτὰ ἀναπτύσσεται ἕνας νέος ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἰδιαίτερα μεταξύ τῶν Η.Π.Α. καί Κίνας. Ὁ Πρόεδρος τῆς Ρωσίας Βλ. Πούτιν τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 2017 εἶχε κάνει ἄλλωστε τὴν ἐξῆς δήλωση: «*Αὐτὸς πού θά καταστῆ ἡγέτης στὸν Τομέα τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης, θά εἶναι ὁ κυρίαρχος τοῦ κόσμου*». Περισσότερα βλ. Π. Ρουμελιώτη, *Ρῆξη ὁ πόλεμος τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης*, ἐκδ. Λιβάνη, Ἀθήνα 2021.